

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA ARTPEDAGOGIKA METODIKASINI QO'LLASH ORQALI NUTQ O'STIRISH FAOLIYATINI TASHKILLASHTIRISH ASOSLARI

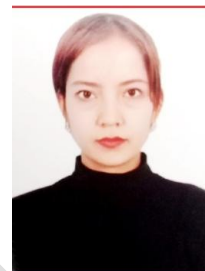
Xolmatova Fotima Baxtiyor qizi, Qarshi davlat universiteti "Maktabgacha ta'lim" kafedrası tayanch doktoranti

ОСНОВНЫЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО РАЗВИТИЮ РЕЧИ С ПРИМЕНЕНИЕМ АРТ-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ МЕТОДИК В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

Холматова Фотима Бахтиёр кызы, докторант кафедры "Дошкольное образование" Каршинского государственного университета

BASIC FUNDAMENTALS OF ORGANIZING SPEECH DEVELOPMENT ACTIVITIES THROUGH THE APPLICATION OF ART PEDAGOGICAL METHODOLOGY IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS

Xolmatova Fotima Baxtiyor qizi, Doctoral student of the Department of "Preschool Education" at Karshi State University

<https://orcid.org/0009-0008-3047-7826>
Xolmatovafotima386@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida nutq o'stirish faoliyatini samarali tashkil etish masalalari yoritilgan. Nutq bolalarning tafakkuri, hissiyoti va ijtimoiy faolligini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Maqolada nutq o'stirishga yo'naltirilgan metodik yondashuvlar, mashg'ulot turlari, o'yin va artpedagogika elementlari orqali bolalarning og'zaki nutqini rivojlantirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, pedagoglarning bu boradagi roli va zamonaviy yondashuvlardan foydalanishning afzalliklari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, metodika, usul, uslub, pedagogik yondashuv, kompetensiya, nutqiy kompetensiya, bola shaxsi, tafakkur, yangilik, innovatsiya.

Abstract: This article explores the effective organization of speech development activities in preschool educational institutions. Speech plays a crucial role in shaping children's thinking, emotions, and social activity. The paper discusses methodological approaches to speech development, types of sessions, and the use of games and art-pedagogical elements to foster children's oral communication skills. It also highlights the role of educators and the benefits of using modern approaches in this field.

Key words: preschool education, methodology, method, methodology, pedagogical approach, competence, speech competence, child's personality, thinking, novelty, innovation.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы эффективной организации речевой деятельности в дошкольных образовательных учреждениях. Речь играет ключевую роль в формировании мышления, эмоций и социальной активности детей. В статье представлены методические подходы к развитию речи, типы занятий, а также использование игровых и арт-педагогических элементов для развития устной речи у детей. Отдельное внимание уделяется роли педагогов и преимуществам применения современных технологий и методов.

Ключевые слова: дошкольное образование, методика, метод, методика, педагогический подход, компетентность, речевая компетентность, личность ребенка, мышление, новизна, новаторство.

Kirish. Zamonaviy ta'lim taraqqiyotida amalga oshirish dolzarb ahamiyat kasb etib, pedagogika, psixologiya, falsafa, sotsiologiya va boshqa "artpedagogika" atamasi hamda bu muammoni

shu kabi fanlar tadqiqot obyekti sifatida qaralmoqda. Jumladan, artpedagogika metodikasi tadqiqotining falsafiy sharti – inson ongigiga yetkaziladigan bilimni san’atning turfa xil usullari yordamida berib borish zarurati hisoblanadi. Ilm-fan va san’atning o’zaro uyg’un ekanligi, bir-birini boyitib borishi insonlarga bilim ulashish sifatini oshiradi, bu fan san’atning ajralmas ekanligini ko’rsatadi.

Pedagogika va psixologiya tarixida artpedagogik yondashuv muammolari yuzasidan ko’plab olimlar tomonidan tadqiqot ishlari olib borilgan. Xususan, Avstraliyalik pedagog olim Viktor Lovenfeld san’at – bolaning ijodiy rivojlanishida muhim ekanligini ta’kidlagan. U o’zining “Ijodiy va aqliy o’sish” asarida bolalarning san’at orqali rivojlanish bosqichlarini tasvirlab bergan. Mazkur tadqiqot nazariyasiga ko’ra “Hech qanday badiiy ifodani o’z-o’zini ifoda etuvchi tajriba va uni ifoda etuvchi vosita bilan identifikatsiya qilmasdan amalga oshirish mumkin emas. Bu ijodiy ifodaning o’ziga xos omillaridan biridir. Agar biz o’zimizni bu kuchlar bilan tanishtirmasak, badiiy ifoda o’z tabiatining mohiyatini - ijodkorligini yo’qotadi. Bugungi kunda san’at ta’limining turli yo’nalishlari butunlay o’qituvchilar tomonidan ijodiy jarayonlarni belgilovchi turli kuchlar bilan o’zini tanitadigan turli xil e’tiborga bog’liq” [4;23].

Shunday qilib, artpedagogik usullar majmuasi ilmiy tahlil maqsadlari uchun san’at orqali ta’lim berish hamda bolalar bilim darajasini sintez qilish usullari ham teng kuchli ekanligini tan oladi.

San’atni ta’lim berish yo’nalishlaridan biri sifatida qaragan holda V.Lovenfeld bugungi kunda fundamental g’oyalar va tushunchalar asosini yaratishga imkon beradigan artpedagogik tamoyillarni topish tobora sezilarli bo’lib borayotganligini ta’kidlaydi. Olim fikriga ko’ra, artpedagogika tushunchasi tarbiya bilan o’zaro bog’liqdir, bu esa albatta tartibga ega bo’lishni, ilm hamda san’atning qat’iy munosabatini nazarda tutadi.

Artpedagogika tushunchasi – keng qamrovli tushunchalardan biridir. Kelib chiqishiga ko’ra ushbu atama qadimgi falsafaga borib taqaladi.

Stanford universiteti professori bo’lgan Elliot Eisner san’atni o’quv dasturlariga integratsiyalashda chuqur fikr yuritgan. U artpedagogikaning ijodiy, tanqidiy hamda tarixiy jihatlarining muhim ekanligini ta’kidlagan.

XIX asrga qadar ilm-fan rivojlanishi jarayonida tabaqalashtirish dominant maqomlardan biri hisoblangan. XIX asrning ohiri XX asrning boshlariga kelib, inson psixologiyasi, estetik tarbiya hamda ijodiy ta’lim bilan bog’liq bo’lgan g’oyalar keng ravishda ommalasha boshladi. Bolalarni shaxs sifatida rivojlantirishda san’atdan foydalanish g’oyasi, ayniqsa bolalar psixologiyasi hamda didaktika fanlarida chuqur tahlil qilindi.

Shunday qilib, pedagogikada “artpedagogika” atamasi tahlili shuni ko’rsatadiki, ushbu yondashuv ta’lim-tarbiyada san’at vositalari yordamida shaxsni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan. Bu metodik usul faqatgina ta’lim mazmunini rivojlantiribgina qolmay, balki, bolalarning his-tuyg’ularini estetik didini, ijodiy fikrlanishini ham o’z ichiga oladi.

Amerikalik pedagog John Dewey o’zining “Tajriba va tarbiya” hamda “San’at va tajriba” asarlarida san’atni ta’limdagi muhim omil ekanligini ta’kidlagan. U “San’at va tajriba” kitobida shunday degan: “San’at hayotning o’zida shakllangan. Qush o’z uyasini, qunduz esa to’g’onni ichki organik bosim tashqi materiallar bilan hamkorlik qilganda quradi, shunda shakl bajariladi va ikkinchisi qoniqarli ko’rinishga aylanadi. Biz "san'at" so'zini qo'llashda ikkilanishimiz mumkin, chunki direktiv niyat mavjudligiga shubha qilamiz. Ammo har qanday fikrlash, har qanday ongli niyat, tabiiy energiyalarning o’zaro ta’siri orqali organik ravishda amalga oshiriladigan narsalardan kelib chiqadi.” [1;29]

Umumiy holda, artpedagogika (lotinchada art – san’at) – bu san’at va pedagogika sohalarining uyg’unlashishidan kelib chiqqan. Bu tarkibiy qismlarning muntazamliligi, izchilligi, ular o’rtasidagi aloqalar va faoliyatning barqarorligi bilan ajralib turadigan psixologik yondashuvdir.

Psixologik tadqiqot ishlarida umumiy tushunchalar shakllantirilishi fanlararo assotsatsiyalar orqali amalga oshirilishi o’z isbotini topgan. Barkamol inson tomonidan tushunchalarning yetuk darajada o’zlashtirilishi uning mazmun-mohiyatini tushunish hamda amalda undan foydalana bilish bilan belgilanadi.

Shu o’rinda savol tug’iladi: maktabgacha yoshdagi bolalar mazkur darajada tushunchalarni egallay oladilarmi? Maktabgacha yoshdagi bolalarning umumiy tushunchalarni egallashi davomida fanlararo assotsatsiyaga tayanish mumkinmi?

Ingliz psixologi M.Menzerning fikriga ko'ra bolalarning yetuk darajada rivojlanishida pedagog o'qituvchilardan katta mas'uliyat talab etiladi: "Har bir bola tug'ilishda ijodiy qobiliyat bilan tug'iladi. Erta ta'lim dasturlarida va keyingi maktab yillarida bu ijodkorlikni rivojlantirish va topqirlarni qo'llab-quvvatlash muammolarni hal qilish, tasavvurga asoslangan fikrlash va yangi tajribalar uchun ko'nikmalar va bilimlarni egallashiga ko'maklashish – bu bizning ishimiz. O'qituvchilar o'z faoliyatida san'atdan foydalanishi bolalarning nutq faoliyati rivojlanishida, savodxonlik, matematika, tabiiy fanlar hamda ijtimoiy hissiy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi." [2;4]

Demak, maktabgacha ta'limda artpedagogik usullar yordamida mazmunli faoliyatlar olib borish maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagog xodimlaridan qobiliyat va shijoat talab qiladi. Qachonki, tarbiyachi bolalarning yosh hamda shaxsiy xususiyatlarini inobatga olgan holda san'atning bir qancha yo'nalishlaridan foydalanib faoliyatlarni qiziqarli tarzda olib bora olsa, bunday faoliyatlar bolalar uchun manfaatli bo'la oladi.

Xususan, syujetli-rolli o'yinlar orqali bolalarda nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega. Bunday o'yinlarni tashkillashtirish esa, albatta tarbiyachidan katta mahorat va e'tibor talab qiladi. O'yinlarni tashkillashtirishda tarbiyachi oldiga qo'yiladigan vazifalar xususida O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun Ilk qadam Davlat o'quv dasturida ham keltirilgan: "Bolalarni o'yinda kuza-tish pedagogga bolaning boshqa bolalar bilan qanday o'ynashini, bola o'yinda qanday ko'nikma va malakalarni namoyon etishini, o'yin orqali qanday ko'nikmalarni rivojlantirish kerakligini anglashga yordam beradi. Pedagog o'yinga qo'shilib, bolaning ta'lim olishini, uning tasvirlash, tushuntirish, asoslashi, tegishli tilni qo'llash qobiliyatini, shuningdek, ijobiy xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirishga ko'maklashadi" [8;23].

Shuningdek, bolalarga rasm chizdirish orqali ham ularning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish mumkin. Negaki, maktabgacha yoshda bo'lgan bolalar tasviriy san'at orqali o'z his-tuyg'ularini bayon qilishni o'rganishadi. Shuningdek rasm chizish vaqtida o'rtoqlari bilan o'z ishlari haqida muhokama qilishadi. Nimani tasvirlagani, qanaqa ranglardan foydalanganligi haqida

tengdoshlari bilan o'rtoqlashadi. Bu esa ularning nutq faolligini rivojlanishida muhim hisoblanadi. Bundan tashqari, artpedagogikaning ertak, hikoya usullaridan foydalanish bolalar nutqida sezilarli darajada rivojlanish bo'lishida muhim o'rin egallaydi.

Demak, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagog nutq o'stirish faoliyatini olib borish davomida mashg'ulot samarali bo'lishi uchun artpedagogikaning bir qancha usullaridan foydalanishi mumkin ekan. Bunday usullar yordamida tashkillashtirilgan faoliyatlar maktabgacha ta'lim yopshidagi bolalarda nutqiy kompetensiya shakllarini rivojlantirishda, ularning savodxonlik darajasini oshirishda keng imkoniyatlar eshigini ochadi.

Faoliyatlar yakunida tarbiyalanuvchilardan har birining mamshg'ulotdagi ishtiroki tahlil qilinishi, uning yutuqlari e'tirof etilishi, kamchiliklarining ham o'ziga xos natija ekanligi ta'kidlanishi bolalarning o'z faoliyat va harakatlari uchun javobgarlik hissini oshirishda ham, shuningdek, uning irodaviy xislatlarini mustahkamlashda ham asqotadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. John Dewey. Art as experience. New York. 1980. 445p.
2. Melissa Menzer. The arts in the early childhood: Social and emotional benefits of arts participation. Washington – 2015. 24p.
3. Ушакова О.С., Струнина Е. М. Методика развития речи детей дошкольного возраста. – М.: Владос, 2004 – 196 с.
4. Viktor Lowenfeld. Creative and mental growth. The Macmillon Company – New York – 1957. 547p.
5. Цейтлин С.Н. Язык и ребёнок. Лингвистика детской речи. – М., 2000. 240 с.
6. Xo'jamberdiyeva.Sh.K, Abdusamatova.N.J, Isabayeva.A.Y Bolalar nutqini o'stirish. Darslik. Toshkent – Fan ziyosi. -2023. -238b.
7. Зеленцова.Н.В. – Пешкова. Элементы песочной терапии в развитии детей раннего возраста. Санкт-Петербург. Детство-пресс-2015 – С 17.
8. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun "Ilk qadam" Davlat o'quv dasturi /Takomillashtirilgan ikkinchi nashr/ Toshkent – 2022. 100b.
9. G'oziyev.E. Psixologiya. Kasb-hunar kollejlari uchun darslik. Ikkinchi nashri. – Toshkent: O'qituvchi Nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2008. –352 b.